

בית יהודה

דברים אחדים על בעל „ספר חסידים” וחכמי דורו.

הוא פרק אחד מתוך הספר „געשיכטע דעם ערציעהונגסוועזענס אונד דער קולטור דער יודען אין פראנקרייך אונד דייטשלאנד”.

מאת הרב

ד"ר משה גירעמאן נ"י

נעתק לעברית ע"י

מנחם אליעזר מאהלער

מסודר ומתוקן עם הערות מאת

גרשם באדער הכהן.

בעין הקדמה

אלה גרשם באדער הכהן.

לרגלי עבודת ידירי כמהר"ר מנחם אליעזר מאהלער הי"ו ב"ספר חסידים" ותולדות מחברו העתיק לעצמו פרקים מקוטעים מספרו של הרב ד"ר משה גירעמאן נ"י, ולא היתה כונתו לכתהלה לפרסם אותם ברבים, ואך לבקשתי נתן אותם על ידי. אבל יען אשר לא היו כתובים לפרסום, ע"כ הוכרחתי לשנות ולתקן עד המקום שידי מנעת, כי לא יכולתי לעשות ברשות שאינה שלי כאדם העושה בתוך שלו, ורק זעיר שם וזעיר שם הנהתי ותקנתי. והנה זה רבות בשנים מאז יושב ידירי הח' הנ"ל ועובר עבודתו — לצרף את הס"ח ולנקותו מכל השגיאות וחוליו הטעויות שנפלו בו בדפוס עפ"י כתיי מאוצרות אוקספורד פארמא ומינכען, וידיו כתבו עליו באור לפרש כל המירא ודין קשה אשר בשם „חסדי אבות" יכונה, גם אסף וקבץ על יד את כל תולדות מחברו והשתלשלות ספרו עפ"י מקורים נאמנים. ואלה הם החכמים אשר יעמדו לימינו ויהללוהו במכתביהם עפ"י פעלו, ה"ה הרבנים המאורות הגדולים לממשלת ספרותנו הישנה והחדשה: ד"ר משה גירעמאן, ד"ר אהרן יעללינעק, ד"ר שלמה רובין, ד"ר מרדכי רושאק, ד"ר עזריאל הילדעסהיימער, ד"ר אברהם נייבויער, ד"ר אברהם בערלינער, ד"ר צבי הירש פלאטאן, ה"ר אייזיק הירש ווייס, ה"ר שלמה זלמן היים האלבערשטאם, ה"ר יעקב רייפמאן, ה"ר שלמה בובער ועוד ועוד חכמים ונבונים הראוים לסמך עליהם, ואשר הזכרתי שמותיהם ריה להעיד מה טיבה של עבודת ידירי הלוה. וכלום לא חסר לו אלא שני דברים אלו: (א) עוד ימצא מקומות בספרו שצריכים באור. (ב) חסר לו הדבר העונה הכל והמטהר ממורים. וע"כ בקשתי שמוחה בעד חברי וידידי היקר שכל מי שיש לאל ידו לתמכו באחת משתי אלה יקיים מצוה רבה ויפנה אליו במכתבו ויקבל מאתו ברכה, גם זכור יזכרהו לטובה בספר.

או כאשר פרצו מריבות וקטטות בספרד ובצרפת הדרומית ע"ד ספרי הפילוסופים של הרמב"ם, נהו גם שקטו היהודים באשכנז ויהיו כקופאים על שמריהם; אף בשעה שהגיע קול הרעש לצרפת הצפונית, אליהם לא בא, לעורר אותם משקש שבתם ומהנחם בתורת ד'; ובהיותם רחוקים מהמקומות ששם פרחת הרעת, לא היתה השתדלותם רק להיות ארוקים באמונתם ולהשתלם בהסידות, אשר מלאה את כל הדרי לבבם ולכל בה היי רוחם, ומדותיהם הללו שללו את כל מהשבותיהם ויסגרו בעדם דרך מבוא לכל עניני חכמה ומדע (עי' משפט ר' זרחי' בן שאלתיאל ע"ד יהודי אשכנזי בספרו של גראטץ ח"ו צד קס"ה הערה א' ¹), ובספרי אונטערריכטסוועזן צד קס"ג, אוצר נחמד ח"ב צד קל"ז). בין כה וכה לא יוכלו החיים הרוחניים של עם שלם לשבות ולנוח, אף לא להיות דבקים לנטיה אחת. כמו נחל קטן הפורץ לפעמים ממעל לשפתו לעשות לו תעלות וברכות הרשות למימיו הנוזלים ארחות דרכם, כן יקרה כי מתוך דעות כלליות המתנהלות סדור דור, תסתעף נטיה רוחנית חדשה. חזיון כזה גראה יוצא מהכה אל הפועל אצל יהודי אשכנז בסוף המאה הי"ב ובראשית המאה הי"ג למספרם, ע"י השתלמות אמונת הסודות והנסתרות, אשר ר' יהודה ב"ר שמואל הנקרא בשם "הסיד" היה מיסדה הראשון.

הין ערכו של ריה"ה (נפטר ברענעשבורג בשנת ד"א תשצ"ו) * לא נודע עוד למדי ועדיין לא הפיצו עליו אור נכון. כל מה שיוספור ממנו בהיק האגדה יסודו, יותר מאשר במקרים ברורים ומעשים שהיו באמת (עי' צור געש. לצונץ צד קכ"ה ובספרו ליטעראטורגעשיכטע צד רצ"ח), ואף הספרים אשר שמו נקרא עליהם, בערפלי האגדה התולתם. אשר יאיר לנו מתוכם היא אך הדר כבוד שמו אשר לאורו יתחממו תלמידיו, המה גדולי ארץ אנשי השם משנות המאה הי"ג. ההגדות הללו הנאחזות בסבך קורות ימי הייז אמנם מעידות על כבוד גדול וחין ערכו, — כי אך על אנשי מעלה ירביון הספורים והאגדות הנפלאות, — אבל מכבידות הן עלינו את עבודת התקירה בהפצנו לדעת במה כחו גדול היה ואיך התיחס לדעות דורו והשכלת זמנו.

החכם גראטץ לא יאמר עליו יותר (בספרו גר"י ח"ו צד פ'), רק שהיה "הסיד ביותר" (איבערפראָםס), — משפט אשר לא יתאר לנו לפי דעתי את האיש הזה באורו הנכון. הכנאי "הסיד" אשר בני דורו קראוהו כך אינו ראיה, כי הם לא יוכלו להניד משפטם עליו, רק אם נשאל אותם איך נרמה בעיניהם לפי מדותיו, אבל לא אם נחפון לדעת מה שהיה לפי תבונת רוחו; אף במשפטם

(1) וז"ל: — ונלוחי כי פעם זה האיש לא היה סובל אלו העניינים (פירוש המקרא על דרך השלישיסוף) שערטנו לו התבונתי כי הוא מזלמדי האשכנזים. ג. באדער. * הערת המגיה הכואה יראה איך הכוזב יסזר במח"כ. את דברי עמנו, כי כנראה מזנך המנך מלאכו היה דעות כל, אשר ריה"ה חי באחרית המאה הי"ג ונכאצי המאה הי"ג — והוא כנאי המאה הארבעה לאף החמישי — (ועיין גם כסי "חולדות ספרות ישראל" נד 382); ואיך אי"כ יאמר כי נפטר בשנת ד"א תשצ"ו? והוא פעם דעוה. ואולם למען דעז מתי היה כנאי סנת פערטו של ריה"ה ראה בס"ד דף ק"א (דפוס ווארשוי תר"ל) ושם העלה כי נפטר בלזר ד"א תתקע"ו. — ואנחנו לא נדע מכנן מי יאה השנה הזאת, מלז המחבר בעצמו או מלז המעתיק או מלז המסדר והמתקן. —

הראשון אין אנהנו יכולים לקבל דעתם בכל, כי בעוד אשר אחרים אמרו עליו שהיה טאמין באסטרונוגיא, (ח) ספרו אחרים שלא האמין בהכמה זו (עי' במ"ע הינה צד פ"ב והערת ה' שמינישניידער שם). אף גם זאת הכל יודעים שכן הוא דרך העולם בכל זמן ועדן, להוסיף כנוים רמים לשמות אנשים המאירים בהכמת כוכבי שמים ואשר תכונת רוחם נסתרה מעיני העם, — וכנוי כזה היה אז השם „חסיד“, — ויאהבו לערוך למו תכונת כל אדם ויקר ערכו לפי משפט השקפתם, יותר כאשר יאות לו עפ"י רוחו. כן אירע בזמן מאוחר לר' ליוא בר בצלאל מפרג הנקרא „גדול“ בפי העם, וכן היה בזמן ההוא אשר עליו תשוב מלתנו לריה"ה, אשר נוכל לרמותו אל ר' ליוא הנזכר.

בצדק וברוח נכון יכולים לאמר, כי ר"י עמד בהתנגדות לרוח בני דורו ואך ע"י סבות שונות לא בא עד הפרק לקרוא למחלוקת עצומה. בענין הזה נגע גם החכם צונץ בקצה מטה הקיריתו (בספרו ל"ג צד רצ"ה) בדברו על תכונת נפשו של ריה"ה לאמר: — „בהלך נפשו להתהקות על שרשי עבודת ה' ואמונתו, ללכת לפניו בתמימות והסידות, עברו ימי חייו וכל מחשבות לבו מבלי לדאוג על דרכי בני דורו; אבל אך מקצתו הגיד וכלו לא הגיד, ועוד הניה מקום להתגדר בו. החכם צונץ בעצמו העיר בצדק, כי ריה"ה „הראה תכיד את חופש רעיוניו נגד דעות ישנות ומקובלות“ וכי „בפי הנראה כתב אך מעט בעניני הלכה“ (שם צד ש"א). משפט זה כמו זה יורה לנו לדעה, כי האיש הזה נטה מדרכי בני דורו וחלק לבו מהם. בזמן ההוא לא הרחיב איש בנפשו עוז להתנגד לדעות מסורות ומקובלות והוץ מההלכה לא ידעו ענין אחר לענות בו; ואיך עמד ר"י כנגד לדרך הלכוד הזה יורה לנו מאמר אחר בפתיחת לספר הסידים בכ"י — ונשמט בכל הדפוסים — אשר לפי דבריו גם זאת היתה נסבה לחבור כפרו, יען אשר ראה כי חכמי דורו „מפלפלים בתלמוד עד אין קץ“ (עי' בספרנו סוף הוספות סי' ד')⁽²⁾. דברים כמו אלה לא היו נפלאים בעינינו, אלו יצאו מפי חכם ספרדי אבל מפי חכם אשכנזי מהדור ההוא לא נשמע כאלה.

ורומה לזה יורו לנו גם דברי תלמידו ר' יצחק מווינא, אשר לפי דבריו (בכפרו אור זרוע ה"ב דף י"ה סי' מ"ב, ועי' ס"ה סי' קנ"ה) מרגלא היה בפומיה דריה"ה מעשה שהיה, כי רב גדול אחר נענש מן השמים, יען אשר דרכו היה להשתרל שימחרו לסיים את ההפלה, כדי להרויח זמן לצורך הלמוד, כמו שהיו המלמדים והמורים הייבים לפי תקנות הזמן ההוא לקצר בתפלתם (עי' בספרנו צד ק"ו)⁽³⁾. ולמען נדע עד היכן הגיעה כונת ריה"ה בספורו הלזה, נראה איך

(ח) בספר „נימציאות“ כ"י הנקרא על שמו, נמצא פרק שלם המדבר על השעות והמזלות אשר יולד בהם האדם.

(2) וז"ל ס: — ולא שאני חכם מבני דורי, כי קטן אני בתעשים טובים ובהורה, כי יש בדורי חכמים בחורס ובכל חכמה ומעשים ובעלי יראה יותר ממני, אלא מרוב חכמתם מפלפלים בהלמוד, אשר אין קץ לחכמתם. — (ג"ה) גידעמאן „לחכמתם“ ולי שיל „לחכמתו“ ומוסב על התלמוד שאין קץ לחכמתו). ג. באדער.

(3) וז"ל ס: — ראבי בתי הספר חייבים לעזוב אז ביהכ"ז בצעת תפלת „ובא לזיון“ בשביל שיהיה זמן לתלמידים לחזור על נמודם. — ג. באדער.

התאמץ והתנגד לקצור התפלה, ויעש אותה להכנה נסתרת אשר בהיק הסוד יסודתה. "חסירי אשכנז" יאמר סופר מאוחר — ובל"ם כונתו על ריה"ה והנהיגם אחריו — "היו סופרים ומונים כל מלה ומלה של התפלות והברכות והתשבחות ובקשו להם סמך למנין המלות מן התורה" (טוא"ה סי' ק"ג); ואופן אשר כזה חדש ומיוחד היה במינו להתנהג בן עם התפלות כאשר נדבר עוד בענין הזה. אבל לא בעבודת ה' בלבדה הרשה ריה"ה לעצמו לברוא חדשות לפי תכונת רוחו (עי' בל"ג לצונץ צד ש"א), כי גם תנועות אחרות מעידות על הברל רוחו מעל בני דורו. בספר "פענה רוא" טובא פירוש בשמו, כי משפט תמר (בראשית ל"ט כ"ד) לא היה לשרוף אותה באש ממש כמו שמסופר בתורה רק לשום עליה אות קלון אשר לא ימחה נצה וכל רואיה יכירוה. *) נגד הפירוש הזה לא היה יכול המו"ל המאוחר להתאפק ויקרא: הלילה, כי דברים כאלו היו יוצאים מפי קדוש אשר כזה! — גם ספור אחר המובא אדותיו בס' "אסופות" כ"י (דף צ"ה א') יחיד הוא במינו וצורתו: פעם אחת שאל הגמון (מרענענש-בורג?) את ריה"ה "למה אתם דופקים על הכתלים כשאתם מזכירין את המן?" א"ל: "כל כך דפיקות שאנו דופקים כך העידים דופקים לו בניהם" א"ל: "מנא לך?" א"ל: "בא ואראך!" הלך עמו והראהו בפתח גיהנם וראה שהכוהן פתח אותו הגמון ואמר: "אם הייתי אצלכם הייתי מסייע לכם להכותו." (ג) — הספור האגרי הזה יורה לנו ג"כ על תכונת נפשו שהיתה מובדלת מכל הדור ההוא, כי התקרבות איש תם וחסיד עם הגמון נוצרי לא היתה באשכנז בימים ההם. — גם נפלא הוא הפתרון המובא בס' "גימטריאות" כ"י (דף כ"ג ב'), כי "פילוסופים" בנימי' "מהוכמים נבונים!" — היוצא לנו מכל אלה, כי האיש הזה עומד לנגדנו באור המזהיר כוזה הרקיע ובשנקראתו "חסיד ביותר" [כמו שנקרא מפי התיגרמץ] לא הגדנו עוד את כל שבחו.

ביותר יש לשום לב לנטיית רוחו המחקרית. או יותר טוב לאמר: דעתו בעניני אלהים, אשר בלי ערך ובלי דמיון בין כל חבמי אשכנז וצרפה, ואך מנשיתו הפנימית, בחר לו לעצמו את הדרך הלזה ללכת בו. הוא היה הראשון אשר בנה מוסדות החכמה האלהית באשכנז ושכלל יסודותיה, וכל הקורותיו הניה ב"ספר הכבוד" המדבר מכבוד אלהים והודו, ולא נמצא כעת מן הספר הזה, כ"א מאמרים מקוטעים המובאים בספרי מהברים אחרים, לפי שהם נצרכים להם לעניניהם. אבל איך הגיע עפ"י מעשיו ונשית מהשבותיו להתנגדות עצומה מאד נגד מחשבות היהודים ודעותיהם בהסידות ובתמימות, אשר התנהלו למו

(*) גם הרב מהר"א אשכנזי בספרו "מעשי ה'" כ"ז לפסח כן, ולוח ראה שכבר קדמוהו אחרים צפויים זה היה אומר: שישו משי! המעתיק.

(ג) המחבר סי', מעגלי דק" למחזור, מתנגד להכחזת המן ולוחם כנגדו באמרו שיש סכנה בדבר, שוכל לעורר עליו חשד של שחית העוברים, וגם לשחוק הוא בעיני כל, ועי' יאמר: ואפילו מפני חשש לענן הגוים מנינו שבעלו כמה דברים. (ד) ועי' בלענעסאטער לה' לענו ד' תשי"ג.

(ד) דכונא כד הוינא עליא קראתי ספור — שמו ושם מחברו שחתי — המספר שמנהג היה באשכנז לחלות איש העשוי מהבן לזכר תלית המן, ועי' זה היו נזכר ודושיה, כי הגויס אמרו שיעשו זאת להלעיב באמונתם. — ג. באדער.

מאבות לבנים, לא נוכל להכיר עד אשר ננסה להשיג תמונה מחיי הנוצרים בזמן ההוא, עת המו גוים רעשו עמים בסביבות משכן ריה"ה, ותנועה הרשה יצאה להטות את כל בתי נפשם בחזקת היר ושללה את כל רוחם.

ע"י מסעיה הצלב והמאורעות וההרפתקאות דערו על ידם ובעקבותיהם, העוני והלחץ, אברן רכוש והלאים רעים ונאמנים, המחלוקת בין הקיסר והאפ"ר סויר, העמדת ממשלת הכנסייה הנוצרית תחת יד מושלי ארץ, והתנגדות כופרי האמונה; כל אלה היו נסבה להרגיז כל לבות עמי הנוצרים ולעורר את רוחם לנשוע בלבם נטיות חדשות הדומות לנטיותיהם של היהודים. כל איש נוצרי אשר היה לו לב לדעת ורוח להבין ולהשכיל, לא הסתפק במעשי אחיו החיים בעולם המעשה והגשמי, אך השתדל להשתמש בענינים נכבדים ממנו אשר ברוח הרמיון יסודם. כל מעשי הדור ההוא היו רק מעשי הויה, אשר עזרו למו לשכות את מציקות הזמן ולהתעות נפשם בשוא. בקשו למו לאהבה דברים היוצאים הוץ מדרך הטבע, ואמונה בנפלאות מלאה את כל חדרי לבבם, ויבראו למו עולם רוחני בתוך עולם המעשה.

התנועה הפתאומית הזאת בחרה לה את הארצות אשר מסביב לנהר רהין ואת ארץ בייערן (קרוב מאד למשכן ריה"ה) ושם התפרצה בכלל (לאמפי רעכט מרענענסבורג אצל פרענער בספרו געשיכטע דער דייטשען מיסטיק צד נ"ג). — אה"כ הוציאו הנשים לפי תכונת נפשן הנטויה עפ"י טבען להרגשות ולאמונות בדויות את תנועת הרוחות הזאת מן הבה אל הפועל, ונהרו אליה כל הלבבות. מספר רב ידוע מנשים כאלו, אשר התפארו כי תדענה נסתרות ותהויה עתידות, גם היו בתוכן אשר כתבו את כל חזיונותיהן ורמיונותיהן עלי ספר בתכנית מכתבים או ספרים שלמים והפיצו אותם בקרב ההמון. עוד נשים אחרות התלקטו להבורות מיוחדות הנודעות בשמותן "בענינען" או "בענארדען" להיות הן קרש לשם אלהיהן, ויקראו בבה"ק הנעתקים לשפת ארצם, והרבו בתפלות ותחנונות, וכל רעיוניהן מלאו התקדשות וחסידות, בעיר קאָלן עלה מספר הנשים הבענינען בשנת 1250 ליותר מאלף, ובאופן הוה נתפשטו למידי הסודות ורבים החלו להיות הן סתרים בחיק ההויה.

לתנועה זו שיצאה מן הנשים השתתפו גם אנשים, וחוקרים מלומדים בהכמת אמונתם בקשו לאגד ולקשר את הפילוסופיא המיוסדת על אדני ראיות מוכיחות (שאַלאסטיק) עם החכמה החדשה, והרחיבו את שדה הקירתם להוכיח כי גם לאמונת ההויות יש יסוד מוסר. ככה נעשתה שיטה הרשה בחקירת האמונה ונולדה הכמת הסודות האשכנזית. תכונת הכמת הסודות היא תורה לנו לדעת ולראות מהוות אלהים בכל עת ובכל רגע מומן היינו. הכמת הסודות בימי הבינים לא השתמשה בקריאת דברים מפי הכתב, כמו הסודות של הכופרים האחים והאחיות מבני רוח ההפשי, או תשתמש לפעמים בדברים שנכתב להיות לה לאמצעי להתנשא על אברתם ממעל לעולם המעשה ולבא בקרבת אלהים, להשיג מהוות הרשים ועתידות לא ידעו מקרם. ולפיז תתאחד ברעותיה ברב או במעט עם למידי הכנסייה הנוצרית ועם כתבי מלמדיהם, אבל יהפשו לגלות

את המקור אשר משם יצא דבר האלהים עפ"י הכרב, ויספתו לו גם את הזיונותיהם אשר הוו מבשרם" (פרענער צד ה').

תכונת הכמת הסודות הזאת של הנוצרים מתאמת בכללותיה כמעט גם להכמת הסודות הנוסדה ע"י ריה"ה ונתרבה ונתפשטה ונתפרשה ממנו די באר, ואך טעור אחד דבר עליה טובות להאמין בה; ומכאן יצא לנו המשפט לקבל על הרעת, שיש יהוס וקשור והצטרפות בין שתיהן מסבות המחזות אשר יתגללו לנגד עינינו בהסכמת הזמן והמקום והנטיה שהיו לשתייהן יחד, ואין כל נהוץ להשוב כי לקחו אלו מאלו, כי סבות דומות מולידות פעולות דומות. גרעיני זרע הכמת הסוד היו פורחים באויר ומצאו למו אדמה פוריה אצל היהודים ואף גם אצל הנוצרים.

הכמת הסודות לא יצאה מבית הספר של הנוצרים מעושרת בשם הכמה, כי אז אולי היתה זרה ליהודים, אבל החלה להתראות בעיניהם בראשונה בעולם המעשה, והמלומדים בה ויודעים להשתמש אתה עשו רושם בין ההמון ע"י הזיונותיהם, וקרובים ורחוקים ספרו נפלאותיהם, וע"י הרגשת הלבבות שהיתה באופן זה לא יכלו גם היהודים להשמר מהתפעלות רוחם, כמחלה המתדבקת מנפש לנפש. — כן תתבאר לנו ההתקרבות שהיתה בין שתי השיטות של אמונת הסודות ליהודים ולנוצרים במשך המאה הי"ג למספרם, ואשר מלבד זה היו נבדלים במהיצתם ומחולקים בדעותיהם ובמנהגיהם, גם יכולים לאמר כי מעולם לא התקרבו והתאחרו מאמיני שתי הדתות בנטייתם הרוחנית, כאשר עשו זאת בשנות המאה הזאת אשר בחייהם הגופנים עמדו אז בשנאה כבושה אלה מול אלה, ועמקי תהום רבה הפרידו ביניהם. (ג)

(ג) מהתקרבות הרוחנית הזאת נבין גם ענין "הכופרים המתיסדיים" כמו Pauvres de Lyon וגם Pasagier אשר נהנו למול את צד ערלתם וסמרו את הכתה וכדומה עוד. מחולדות הכה הזאת וכל חכמיה לא ידעו כוהני קורות הכנסייה הנוצרים לספר מאומה, או יכתבו דברים שאין בהם בנותן מעט ויש בהם דוחק גדול, וכנ"ל לא יוכל הדבר להיות באופן אחר לפי נטיית הדור ההוא, אלא שהיהודים אצלו מרוחם על הנוצרים והנוצרים על היהודים, ועוד נכח לדבר מהנוצרים המתיסדים בצדק שידובר שם על אמונת ההכל. ^(ה) ולע"פ יש לעיין על חודות ענין זה בספר הנעשה בטוב מעט ודעת וסקירה רבה, אף אם לא קלע לפעמים למפתח האמת, הנקרא בזה געשיכטער דער קעטצער מאת האהן חיג סוף ז' ו'. — וכי נוצרים רבים תיהדו יקיים גם יקונן על זה האפיפיור ויקאלוים השניני בשנת 1288. ועי"ש ז' כיה.

^(ה) על הכה של Pauvres de Lyon אמרו נהנו למול את צד ערלתם על ידי אנשים עזרים, אבל אלו לא מלו אותם בדרך שאלו את צניהם. אחר אשר יקובלו בהיהדות יקבלו שטר הנקרא carta judaizationis, שם קראו בשמותם את הכננים אשר הכניסו אותם בצריחה של היהדות, והם היו חייבים לשלם חמיר את השטר הזה, כי צאינו אהם לא רצו היהודים לשחוט עמיהם וכי. כה של Pasagier באפיליא העליונה העמידו ראשית יסודי דהם על חורם משה, ואלה החורם נזו לשמור בכל פרטיה ודקדוקיה, ולפי דבריהם חלו מנות שבת ומילה ועוד גם בימים ההם חוץ ממנות קרבות וכי. — ג. באדער.

היהודים באשכנז לא היו צריכים אז עוד רק להתודע אל הפילוסופיא המיסודית על אדני ראיות מוכיחות, למען היות בידם לתקן גם את אמונת סודיותהם כתבניתה, ולהרחיב גבולותיה על יסודותיה של הפילוסופיא. בעת אשר אלברט הגדול ותלמידו טאמאס מן אקווינא, ידעו את ספרי הפילוסופיא של הרמב"ם, בן־גבירול והכמים אחרים, והשתמשו בהם, — כפי הנראה הניעה לידם העתקה רומית מהספרים הללו בימי היותם בפארו, — לא ידעו יהודי אשכנז מאומה מהספרים האלה שנכתבו ע"י בני אמונתם. מדברי ריה"ה נראה שידע אך מספרי רס"ג, אבן־עזרא וספרי קראים אחרים. זמן לא כביר אחר מות ריה"ה יצא לעז על ספרי הפילוסופיא של הרמב"ם ועל הכמת הפילוסופיא בכלל והויסמו דלתים ובתיה נגד פעולתם על רוח היהודים באשכנז. — כן תחסר לאמונת הסודות של היהודים באשכנז שטה ערובה ומסודרת והשתלמות נכונה כמו שיש לה להפילוסופיא, ובגלל זה לא נוכל לדמות אליה את הכמת הקבלה של יהודי ספרד ונגב צרפת, אשר גם בלא זה אין כל דמיון ביניהם, עפ"י מה שנדע ממקור מוצאה. אבל יש קשר בינה ובין הנועת אמונת הנסתרות של העמים באשכנז, ומערכת השואה מתולדות חזונו שתיקן זו לעומת זו לא המניע קיום השערותנו.

ברור יתראה דעינו בשני מהות אלה, כי כאשר כבר אמרנו שהחסידות המקיבלת והמעשית (לפי הכנסיה הנוצרית או עפ"י הלכות התלמוד) לא תוכל להיות צמאץ נפש שוקק לאמונה, וכי תחשוב מיומנות להפיק רצונה עפ"י בחירה הפשוט באופן ובדרך אחר, אשר תמצא הפץ בחוק הדמיון והחזיון הנעלה והנשגב מעולם החומרי הזה. ע"י עזרת נפש כזאת שתעזור לה לעצמה יקשור לו רוח האדם קשר בינו ובין אלהיו, אשר מנגד הדבקות והפנטמיות הזאת ויִשָּׂא סדר האמונה הנמוג והמקובל בשפל אמונת הסודות של הנוצרים תלביש את יחס המאמין לאלהיו בתמונת כלה אשר נפשה תערוג אל הודה באהבת אלהים ונעימות היחוד הקדוש הזה מצוירת במשל גופני בצבעי תאות גופניות ותשוקת בשרים (פרענער צד צ"א, וע"י שיחה בין אוהב לאהובתו לעקהארט, ובספר מיסטיקער לפפויפער ה"ב צד קכ"ו).

וזה הוא גם האופן אשר אמונת הסוד של היהודים באשכנז תשתמש בו לספר מהמעלה העליונה של אהבת האדם לאלהיו. ציור כזה המובא בהרבה מקומות ומיוחס לריה"ה, המובן לתת תמונה נכונה מאהבת האדם לאלהיו ותוקף פעולתה, יוכל להצטרך בשירשיעוהו על לשונו שאינה נקיה, אך ע"י הכונה לטובת הדבר אשר בשבילו נכתב. (ד' להשגת היחס הזה שבין האדם לאלהיו עפ"י

(ד' ע"י ס"ח ס"י ט': "וואסער הסמחה [אהבה ה'] כך ע"ה ומתגברת על לבנו שאפי' מחור סקיה ימים רבים בלא כל לחמו ויש לו חלוה מרובה ובשעה שזרעו יורה סקן נהנה, וזו כלין נגד הנבוכה תוקף שמת אהבה ה"ה. וע"י כס' "מלאכים" כ"י לרא' מנחמיהו דף י"ח ט': "ובשעה שזכור משמש מנינו ויורה סקן, כל חוזה הגאש כלין כנגד הגאש קטנה שלטו"ב וט"ה ומש"ל זה מלא גס כס' כחול (סרס אהבה) כ"י מנכנן ל"ל דף י"א: "ויוחד מנחור

רמיון התשוקה הגופנית, שזו גם ברמות גם המהשבות והרמזים והסודות שנאמרו על התפלה. הנה היא תתהפך להכנה המלאה טמיר ונעלם, ותתפאר להתגדל בחין ערכה והשיבותה על צדקת ה' האמתית בפועל ומעשים טובים, ה' והיא התנשאות האדם על כנפי הרמיון לעלות להתרבה עם האלהים ביהודא שלים, וצריכה עליה והתרוממות עפ"י דרכי הסוד והתלהבות עצומה וחשק נמרץ אשר ישתמשו לזה באמצעים אחרים ומזורים לעלות להגיע למעמד השק כזה להשיג על ידו התגלות והווינות. (1)

ר' משה תקו (הי במאה הי"ג) יקלל בחמה שפוכה כדרכו את המינים אשר בהפצם לעשות עצמם לנביאים וע"י השתמשות בשם המפורש ישתדלו להגיע למדרגת התעלפות בהרגשות נעימות לחוות הווינות, אשר אם יעשו בתקוה להגיע למעמד כזה, אז יפול כל מסך מבדיל מן העין הגשמית לראות נסתרות. אבל לא בכל שעה יוכלו להשיג מעמד כזה, ואף כשישיגוהו, אז תמהר נפשם למבוע ביון מצולת מצבה הקודם השמם והפרוע. כן יבזו לאלה אשר ע"י קסמים ונהשים ושמות שרין ורוחין יעשו השבעות בבני אדם שמשכירים א"ע לכך; אדם כזה יפול במצב ההתעלפות כאיש אשר אהזרו השבץ וישאר מונה

שעברו ימים רבים שלא בא אל אשה ומתאזהר אליה ולבו נוער וכו', כל זה כאין נגדו לעשות נכון הכורא וכו'. (6)

(6) גם בספרות החסידות החדשה נמצאו למכביר מעשים כמו אלה, המדמים את ההפלה ואהבה ה' לעיני זוג ואהבה נשים. — ג. באדער.

ה) ע"י שרש זכירה ה' בדוקא: "ובשיאמר בא"י אל יחשוב על הכבוד הגדלה בלב הנביאים ומראה על הכסא כ"א על ה' וכו'". ועל מושג מלא, כבוד" ע"י בשערי הסוד והיחוד ש"ל ע"י ה' יעללינעם בכוכבי יתחזק חז"ל ד' ע"י. ולענין שלמינו יצא הסי"ח מאמרים דומים להם. וע"י גם המאמר היקר לענינינו בס' החיים כ"י מייבנען ר"ז דף פ' א': "החושבים שהמעשה עיקר פועים, כי אין העיקר כי אם הלב, כי המעשה והלבן אינם כי אם להרגיל האדם לכוונה הלב, הן הם הדברים ושרש כל המצות שאהב השם בכל לבו ועיקר כל דבור בלב, ובה וראה מן הנכבדים (המלאכים?) שאין עושים אפי' אחת משם מאות ושלא עשרה מצות ואין להם פה ולשון, וכמו כן הנשמה, והנכבדים דבוקים בכבוד השם עבוד כוונה [כוונה?]
הפועה ע"י כתיב ה' לדיק יתכן וכוון לבות וכו'".

(1) סי"ח ס' חפני: "והנביאים בשעה שפגשם קבורה באהבה עזה לכס בהקב"ה כאלו אינם בזה העולם, וזהו שאמר: מדוע בא המעונע הזה אליך ויאמר להם אהם ידעם וגו'. ובס' גימטריאות כ"י ידמה את ההפלה לסולמו של יעקב. ודומה לזה אצל המלומד בחזיונות" הנסחרות הנוצרי באחוועטבורא. ע"י פרענער ד' ר"ב. ע"ד רגש ההפלה בהרמח קול ובשפה בדורה ובנינות נעימות ע"י בס"ח ס' חפני, וע"ד ספר ועונש של ההפלה נמצא בס' אסופות כ"י דף ק"ה ב' מאמר מספרו של ריה"ח שלא נמצא בס"ח וז"ל: "מי שהיה רגיל בעולם הזה להתפלל עם הצבור בקר וערב ולא ידבר דברים בעלים וחתא בשאר דברים והביאורו לניהאם והגיע זמן הפלה, אם יהיה בניהאם איך יתכן שם להתפלל הרי ים שם סרחון אף וגפירת, אלא יוציאורו ויתפלל, אבל אם דבר דברים כשאומר שְׁלֵמֶשׁ, הם מזמורין מיוסדין מאנשי כנה"ג לא יוציאורו מניהאם ויהא נדון ע"י".

כמת, ואחר זמן מועט יקום בהשתובבות נוראה כאיש אשר דלקת קורחת במוחו, וירזץ בהפזה אל הדלת, וכמעט יוכל לנפץ לגלתו אל הקיר, לולא ימנעוהו ויעצרו בעדו. אחר שוב רוחו אליו וינזה מעט, יספר את ההזיונות אשר חזה (אוצר נחמד ח"ג צד פ"ב).

כל אדם יחזה כי הרברים האלה מרברים מהיי כל ההמון, כי לא ממקרה אחר שקרה בימיו ידבר פה כ"א ממעשי כל הדור ההוא אשר מחלת ההזיונות התפרצה כמגפה להתעות את רוח העם, וגם ר"ט תקו אינו נקי ממנה. — להביא עדי ראיה לעין הקורא, איך התפרצה האמונה הזאת בקרב הנוצרים ורעש פעולות שדין ורוחין הרגיו והפריע את כל מקהלותיהם ממנוחתם, צריך הבור ספר שלם בפני עצמו.

מקרים כאלה כי מתפללים התעלפו והשבץ אהו אותם בשעת תפלתם, ובמעמד זה היה להם שיה ושיג עם מלאכים ועם שדין ורוחין והזו הזיונות, קרו פעמים רבות והועילו מאד להפיץ את האמונה הזאת הרהק מאד (פרענער צד סיו וקל"ד ובשאר מקומות). גם טאמאס מן קאנטיפרעה תלמידו של אלבערם הגדול היה הוזה הזיונות, ומכל מקום אשר הגיעו לאזניו הדשות בענינים כאלה מיהר ללכת שמה. בעיר דואיי ראה כומר אחד תמונת נער הקוקה בעונת רצפים המקודשת לשם אלהיהם שנפלה לארץ, גם גדולי הכמרים ראו זאת, והעמידוה לעיני ההמון למען יראו גם הם, וטאמאס אשר לא אָהר לבא לקול השמועה, הודה בתחלה כי אמנם אך עונת-רצפים לבנה מקמה סולת עִיניו רואות, אבל סוף סוף ראה גם הוא מה שראי כלם (שם סוף צד ס"ה).

לאנשים כאלה אשר דמיונם חזק עליהם בהרגשות המתנגדות לשכל האנושי דבר קל הוא לתקן במהשבתם פעולת העזה"ב על תהלוכות ענינים הנעשים בארץ השפלה, ולעשות קשור בין ארץ ושמים, וימלאו כמו כן את החסרון אשר ימצא השכל המחקרי בהתקשרותם זה לזה מבלי לדעת פשר דבר, בהשתדלותם לברוא להם עולמות חדשים מלאכים ורוחות, ולמצוא להם סבית, אסטרולוגיות וקסמי נחשים וסגולות אשר בכשוף יסודן. — גם בענין זה נראה שיוון הדעות אצל היהודים והנוצרים. לא הכמת הסוד והנסתר הקדומה של היהודים (ז) ואף לא הכמת הקבלה הספרדית העשירו כ"כ את הספרות העברית בספרים המדברים על אדות המלאכים והרוחות, גם לא הרחיבו שתיהן כ"כ את שדה האמונה במלאכים ובמזויקים, ולא תקנוה לצורך השמוש הכללי שישתמש בה כל אדם בביתו בכל ימי חייו, כמו שעשתה אמונת הסוד של יהודי אשכנז במאה הי"ג.

(ז) אמונת סוד הקדומה של היהודים, יאמר הח' גרעעץ (במאמצי שריט הרי"ט נד ס"ח) הכלול בחוק פנימיותה שני ענינים: האלקים במלכות השמים עם כל זכאיו וימיה המשיח ואח גם נקבל אז הסברא שאין להשמים בפעולות המלאכים, בכ"ז לא הוכדה האמונה הזאת להיות כלי שרת כאשר עשו לה בעלי הסוד בין יהודי אשכנז, כי הורידוה מכסאם וימלאו אותה אמונת הנבלים וכל זרכי החיים במאש ובמאן דבר יום ביומו. אבל מורמה במעלה היא אמונת המלאכים עפ"י ההלמוד.

באופן כי התקרבה יותר אל הדרך לאמונת הסודות של הקטולים ברור ההוא מאשר היתה קרובה לאחיותיה העבריות הנזכרות והקדומות לה כזמן.

„ספר המלאכים“ לה' אלעזר מגרמזיא אחד מתלמידיו הגדולים של ריה"ה ימלא את כל פני תבל מלאכים ורוחות: „אין כל פנה בעולם אשר תהא רוקה ממלאכים, הקב"ה יסבים הכל במחשבה תחלה ואח"כ ישלח מלאכיו לעשות ולהשלים רצונו. לכל אדם יש מלאך מזלו או ממנה עליו, ועל ידו יגיע לו הטוב והרע.“ (ח) והוספות באור לענין זה ימצא הקורא בספרנו בפרק אמונת הכל, ובתוך כך יש לדמות לציורי מחשבות ר"א טאמר אחד מדרשות בן דורו הנזכר בערשנאלד שנעתיק פה את לשונו: „הוא (הקב"ה) הושיב לכל ממלכה את מלאכה להגן עליה, וכן לכל מדינה, ולכל ארץ שיש לה שם מיוחד, וכן מלאך אחד לכל אהות הכמרים הגדולים, ומלאך אחד לכל עיר ועיר, אשר בתוך גבול המדינות או בתחומים של מושב הכמרים הגדולים, וכן לכל כפר מלאך אחד ולכל בית תפלה מלאך אחד, ולכל בית ובית מלאך אחד, וכן לכל אדם כטוב כחוטא כזקן כנער כנטפל כאינו נטפל, וכל איש נוצרי מלאך מיוחד, שומר ומלאך נתונים למו, ואפילו לכל גוי שאינו מאמין, ואפילו לכל כופר ולכל יהודי ולכל עבד ולכל תתרי פרא, בין שהם אנשים אלה או אלה, אם אך פניהם בצורת אדם, יש לכל אחד מלאך השומר אותו. — כך יש לכל אחד רוח מוזיק, אשר כבר היה שובר את מפרקתו בעשותו כל עין אשר הטא, לולא מלאכיו הטוב העומד על יד ימינו לשמרו. שמע נא יהודי! כבר היה השעיר משבר את ערפך לולא מלאכך המצילך על יד ימינך וכו'.“ (ע"י דרשות הוצאת קלינג צד ט"ז).

בכל מקום אשר אמונת הסוד תבקש לה סמכות מדברי התורה הכתובה להזק דעותיה, שם מוכרח פשט המקראות לסגת אהור מפני פירושי הרמזים והסודות, כן נראה גם לענין זה שיוון הנטיות עד להפליא אצל היהודים והקטולים מבלי להשוב שלמדו מעשיהם אלו מאלו, אך היא תכלית, הפעולה המבעית הבאה בעקב הסבות המכריחות שהיו שוים אצל שתיהם. כנשי העם בארצות הרחוק אשר ע"י מחלת הויכח והעצבים היו להנה הרגשות מרגיזות ונטיות להוות חזיונות, ומבלי דעת מאומה מכל הכתוב בתורה התפארו כי בתלום הזיון לילה יתגלו להן רויה וסתריה (פרענער צד ט"ז), כן נשתומם לפירושי ר' אברהם מקעלן תלמידו של בעל הרוקח אשר תחת חזיונות מוזרים השמיע דרשותיו ופירושיו ברבים בביהכ"נ אשר בעירו. (ט) בכלל ימצא כל איש המבקש ומעמיק בתורת ה' „רעיון פנימי“ interior intelligentia (פרענער שם), „וסוד

(ח) ס' מלאכים כ"י דף ג' א' ובמקומות הרבה בס"ח, אולר נחמד הי' דף ס"ז: „ובס' הסוד וכו' מנה מלאכים על כל אדם.“ ובס' החפץ כ"י מונקן ר"ח דף י"א ב': „כי יש מלאכים הממונים על הימים, ויש אחרים על השעות, ואחרים על השנים, ואחרים במדברות, ואחרים ביערים, ואחרים בנזונים וכו'.“ אי"כ דומה כמעט לכל דברי בערשנאלד במאמר הבא. (ט) ע"י דרשות הרמב"ן דף כ"ח, דוגמאות מחמת הסוד והקבלה לה' יעלניעק ח"א דף ל', הסילוסופיה והקבלה דף כ"ב. פירושים לה' קול כאשר נהנו החכמים יאסע וקאסעל לא

מושכל ונעלם" *misticus intellectus* (כך יצייר לנו לוקס מן מאוי את השנות האלביגענער מהתורה ועי' בגד"ק להאמן ה"א צד קנ"ט), אשר יתנו מקום למצויא דמיונות לתלות בהם את הויונותיהם ולקיים כל דבריהם בסמוכין הללו מן התורה.

אף האותיות הנפרדות משיגות ערך יקר עפ"י סוד. לדוגמא אביא פה לפני הקורא איך דרש בערטהאלד לפני העם. כי הכה האלוהי ותבניתו האנושית הקוקים על פני צלם האדם: "שתי העינים הן כשתי אותיות o. אות h אינה אות בפני עצמה כי מוכנה היא לעזור לרעותיה כמו homo עם h שפירושו "אדם". כן הנה שתי העינים והאשמורות העומדות בתקרה עולה ממעל לעינים, והחוטם העומד בתוך, וזהו אות m, הדר בצביונו עם שלשה גזעי חוטר: כן גם דומה האוזן לאית d, עשויה יפה במחוגה כמו בפטורי ציצים. הנחיריים ואשר תחתיהם ברואים בהדר כמו "קריש" (היא אות E ביונית) עשויה במחוגה על האבנים. כן הוא הפה כאות i, מקושטת ומהודרת יפה. ראו א"כ אתם נוצרים טהורים איך קישט אתכם הקב"ה בצדקתו ובהסדרו בששת האותיות הללו, כי אתם עמו ונהלתו ויצירי כפיו. ועתה לכו נא וקראו את שלשת האותיות o-m-o או תעלה לכם מלת omo (*homo*, אדם); וקראו את שלשת האותיות d-e-i או תעלה לכם מלת dei (אלקים), א"כ *homo dei* איש אלקים, איש אלקים! (עי' דרשות צד ש"ו ע"ד ערך המאמר הזה לטובת הכנסיה הנוצרית ועי' בגד"ק ה"א צד קי"ד). — כן יפרש ר' אברהם מקעלן הנ"ל, בן דורו של הכומר בערטהאלד: "האות g היא כמו יר פשוטה לתת צדקה, אות d היא כקומה כפופה של העני המבקש עזרה, אות f הוא כמו קומה זקופה של האדם, ואות h דומה אל הלב וכו'. (הפילוסופיא והקבלה. ליעללינעק סוף צד ל"ו), כן נעשה מכל דבר ענין גדול עפ"י הסוד וסמך לאמונת ההבל.

מכאן יתברר לנו איך נשתרש אצלם המנהג להשתמש בפירושי האותיות גם על מלות שאין ממוצא שפת עבר. כן יורו לנו בבחירת איש בעד האשה להשניה אם הוא "ירא שמים", וסמך לדבר הזה כי מלת "הירא" (העררע, גאטטע בל"א) דומה בקריאתה למלת העברית "הירא" שפתרונה: ירא שמים (עי' תשב"ץ סי' תס"ז) כן אצל פתרון החלומות יבארו את המלות הצרפתיות "mil ans" (אלף שנים) עפ"י אופן הגימטריא, אשר נדבר מזה בפרוטרוט בפרק הסמוך. (7)

גם זאת היתה לעזר ולתועלת בימים ההם למציא הדושים והמצאות בכה"ק בבאור כל דבר עפ"י דרכי אגדה, היינו להשוות דבר לדבר ולאמר על כל ענין המסופר שכונתו למושגים רוחניים, וגם בזה ישוה היהודים והקטולים ואמונת הסוד אצל בעלי שתי האמונות האלו נפגוש בדרך זה בהדרגה ובאגדה. אנשים אשר יסופר מהם בתנ"ך יתהפכו למושגים רוחניים והכל יהיה למשל לתמונה ולדמיון

יבקש כמחש כל איש יהודע זה רוח הזמן ההוא. בהסתערות הכוחות בלנות בני האדם כדור ההוא היו רואים ושומעים כל דבר מוזר למחש עינים ולחש מע אלפים.

(7) אחד שאל כמה שנים יחיה ואמרו לו בלש"ן "מיל אנז", וסיה סכור למות אלף שנים

וחי שמונים שנה כי מיל בנימי שמונים. — ג. באדער

„נים בילדע“ (קה לך משל ותמונה) הוא תמיד דבור המתחיל הנהוג בדרשות הנוצרים במאה הייג, ובו פתחו הדרשנים את הרוותיהם והגרותיהם (גריעסהאד בער ה״ב סוף צד כ״ז). — לתת להקוראים השנה קלה מהבלי אגרותיהם אביא פה משל אחר שלהם לדוגמא: „בלעם הוא רוח המזיקין, האתון הוא ההוטא ומלאך ה' הוא הכומר אשר לפנינו צריכים להתודות“ (שם צד קל״ב). „יצחק הוא אלהינו אבינו, עשו הוא אדם הראשון, יעקב הוא המשיח“ (אלברט הגדול יעי' זיגהארט צד ק״ד וקס״ה) ואחרים כמותם.

לדגמאות הללו הלכות מתוך סודות הכנסיה הקטולית, נוכל להוסיף עוד יותר מסודות הכופרים באמונתם. כת הארטליבארער (שנוסדה ע״י ארט-ליעב משטראסבורג) ואשר קראה א״ע „תיבת נח“ אמרה כי באורי מקראות כה״ק לפי פשוטם אין למו כל יסוד (פרענער צד קצ״ד). כת אחרת הנקראה „יאָאהיטען“ חלקו את באורי המקראות על דרך רמו ומשל לארבעה אופנים: עפ״י למודיהם תתחיל הבנת המקראות האמתית בשנת 1260 שהיא התחלת המחלקה השלישית משנות השבונם, שנת דור רוח הקדש, של אונגליין הנצחי של דעת אלקים רוממה ושל מנוחת השבת. לאשר ולקיים את השבון הזמן ההוא אל נכון, יעזרו למו להביא ראיות, פעם מהאלמנות של האשה יהודית, פעם מהשתלשלות בני רחל ולאח כסדרם זה אחר זה, ופעם בבאורי ששת ימי בראשית עפ״י האותיות (פרענער סוף צד קצ״ו ובגר״ק להאחן הייג סוף צד ק״ב). ולא יפלא בעינינו כי גם בספרי היהודים המדברים מביאת המשיח יהשבו כמעט בצמצום את הזמן הנ״ל להתחלת מלכות שדי, כי טבע הענין מחייב זאת ע״י הקשור הפנימי שיש בין אמונת הסודות של הנוצרים לאותה של היהודים, י) עד אשר תתענג האחת כמו השנית על רוב באורים למקראי קדש שנתחדשו בדרך הרמו והסוד ודרישת האותיות, ואך לכותרת הוא להביא פה דוגמאות ומשלים. כן תתברר לנו השתלמות שוין נפלא בין באורי המקראות של הנוצרים והיהודים באשכנז, וכמו שהעירונו למעלה לא היתה מעולם התקרבות יתרה ברוח היהודים והנוצרים כמו במאה הייג, כמו שנוכח גם מבאורי המקראות עפ״י סוד ודרישת האותיות, אשר גם בדבר הזה נשתוו בני שתי האמונות. יב)

כל מי שיוודע כי אמונת הסוד של הנוצרים בכללה עמדה מראשית המצאתה בהתנגדות אל הסדר המקובל אצל הכנסיה הנוצרית בהיי דתם, וכי אך מהתנגדות

י) ע״י פענח רזא ריש וישלח: „גלות אדום“ חסיה עד שנת חמשת אלפים לייסדה שהיא שנת 1240 למספרי. וחשבונו אחרים ע״י שם צפ״ בלק וצפ״ וילך וע״י במזכיר ח״ד דף קל״א וחמשת ספרי זונץ הייג דף כ״ב. ⁽⁸⁾

⁽⁸⁾ לא בעלי הסוד באשכנז כלכדס אמרו כי עקבות משיחא יהיו צעה היות כי כן גם כתב הכמב״ן כסיושו לחורו ובדלשטיו דף ל״א, ועוד חכמי ספרד אחרים החזיקו בדעה זו. ואף בספר הזהר נזכרה הצדקה מקומות. — ג. באדרע.

יב) כן ימצא אלהבט הגדול (זיגהארט דף ר״) בלור ורמו בתוך „שבעת העמודים“ לשבע החכמות החספיות. כן דומה לזה אצל היהודים, ע״י בספרי אונטערריכטעוועזן דף ל״ח, כקמה דף קס״ד. — הו״ עקהארט (מיסטיקער לפשייער ח״ב דף ר״ד) בדלשו על חוה יאמר: „לא

ואת התפרצה לצאת ממתבואה, הוא ימצא את לבו נכון וישר לשפוט גם על מוצא אמונת הסוד של היהודים לפי ההשקפה הזאת, כי גם היא נולדה על ברכי ההתנגדות להוקי האמונה המסורים והמקובלים. — כבר מלתנו אמורה יכ) איך עשו רושם גדול בעולם, אספות אנשים נוצרים שלא שמשו כל צרכם שהתועדו מנתיבת ההפשיה בעיר מיין לדרוש ברבים בעניני באורי המקראות ואיך משכו עליהם את עיני האפיפיור איננאצנען השלישי, ואיך יצא גור דין מלפניו להשבות ולהפריע את האמתלאות מאויי רוח אמונתם של הוערים הללו המתאספים מרעת עצמם שלא ברשותו.

בעיר רומא הכירו מיד כי מתוך הברות הנשים, מתוך ההזיונות והמראות של אנשים שאינם כמרי הדת, ומתוך התשוקה העזה שהתעוררה בקרב ההמון לדרוף אחר חזיונות כאלה ילידי הרגשות רוח אמונה הפשיה, יקום לפעמים קשר אמיץ והזק להתנשא ולפרוק את ממשלת הכנסייה הנוצרית מעל צוארם או כבר יש בתוכם כאלו אשר שברו מעליהם מוטות עליה. ע"כ בלי ספק נעים היה להאפיפיור לראות כי בראשית המאה הי"ג באו שני כמרים לפני כסא כבודו ויבקשו רשות מלפניו ליסר אנדרות שתכליתן תהיה כמעשי האספות הנזכרות מעיר מיין, וגם הבטיחו כי הכנסייה הנוצרית לא תפסיד עי"ז כלום, וכבודה יהיה יקר בעיני המתאספים ודבריה יהיו נשמעים. — ככה נוסדו הברות הדאמיני-קאנים והפראנציסקאנים, ובכ"ז לא נמנעו אחרי ראותם בזמן קצר כי הבורותיהם התפרצו ובעלי בריתם התרבו, להחזיק במעוז אמונת הסודות ולנמות לזרות ונפלאות, אשר כבר נטה ההמון אחריהם בזמן ההוא, והיה להם לתועלת רבה לתכליתם, כי נשאו להם שכר טוב בעד עמלם ופרי ישוה לכו למעשיהם (פרעגער צד קצ"ד). ככה נראה כמרים רבים אשר לבם נאמן עם האפיפיור ברומא, כמו דוד מאוינסבורג, בערטהאלר, גם אלברט הגדול ואחרים כמוהם, כי ישתקו ולא יזכרו בספריהם את הברות הנשים ומעשיהן עפ"י הסוד, מהתפשטות החזיונות והנפשות הרואות אותם, ומן אמונת ההמון בשרין ורוחין, בכל נשיתם בלב ונפש לאמונת הכנסייה הנוצרית המסורה והמקובלת, הגם מחרישים לכל ההרשות האלו, ולעמדת זה הכמרים שהיו גם הם מסאמיני הסוד, כמו עקהארט, נראהו שיצא כפעם בפעם ממחיצתו הנרשמת ומגבלת לו מן הכנסייה הנוצרית, וימשוך על עצמו שנאת ההגמון הראשי מקעלן ואף שנאת האפיפיור, ובעת שנרדפו על צוארם הכופרים המאמינים בכחות נסתרים, והברות האחים של הרוח ההפשי

עשה מן הראש ולא מן הכנלים וכו' הכל כדרכי המדע רבה (בלאזית י"ח). — אחד הדרכים הגולרים (נריסטהלנער ח"ב ז' י"ג) ידעו "מארי" נוסטריקן "יס מר". ודומות לאלו בהכך ולורכן יש הכרה.

יכ) בספרנו ז' ל"ו. ועשה אחד אשר דברנו מהטענה אשר עשה אמונת הסוד כמאה הי"ב, יחזה כל מבין על נכון איך ללא דק ישפוט החכם גיינער בהבילוי את המחירעות האלו שהיו בעיר מיין בהתקשרות עם חקירת באורי המקראות לפי פשטות הכתובים אלא יהודי נרפה אשר כסורחח עליהם עס נהה (ע' בספרנו ז' ל"ד הערה ד'). הנה אלה על אדני הקיפת האמת הפכעו, בעוד אשר המחורעות במין ודומיין בעמקי הסודות יסודו.

והברות הבענארדען, ואחרים כמותם נדרף אף הוא עמהם (שם צד שניה). וזאת היתה (בשנת 1325) בעת אשר מספר רב מן הבענארדען הושלכו ונטבעו במצודות נהר רהיין, ראש מנהליהם נשרף ועד כס המשפט של כנסית הראמיניקאנים בווינציא נגשו מספרים לאמר: כי אהיה בני בריתם באשכנו וירשנו מעל הכמה ענינים וזים להוליד את ההמון תוהו לא דרך (שם).

ועתה נשובה לענינו הראשון אשר דברנו למעלה בענין נטיות הרוחניות של הריה"ה ומתכונתו והתנגדותו לרוח האמונה הנהוגה והמקובלת. נשימה נא לב להתבונן אל מדותיו ותכונות נפשו הנרשמות בוותר ואשר הכתרם לדעת, הן הנה: קר רוחו נגד למוד ההלכות, אהבתו הגדולה לאמונת הסגולות, עריכתו את התפלה עפ"י הסוד, ועשיתו את המצות עפ"י דעת עצמה או נמצא כי התאחדו בקרב לבו יסודות כאלו אשר בקרב הכנסיה הנוצרית ללא נוצריות נחשבו, והאפיפיורים גם הם הכירו אותן למתנגדות לרוח אמונתם וע"כ רדפו אותם והקדישו עליהם מלהמה. ע"כ אין לך דבר שאי אפשר להשמע יותר מזה אם נכלול את כל מעלותיו ותכונותיו במלת "חסיד ביותר". ואל יתעה איתנו לבנו ע"י אמונתו החזקה בשרדן ורוחין אשר נראהו אהו כחבלי רשתה ואשר הוא היה מיסרה והפיץ מעינותיה על פני הוין להגדילה ולהאדירה, — (ע) כי האמונה הזאת בשרדן ורוחין היתה אכן פנה לתנועת הרור ההוא שהיה נוטה לסודות ונסתרות, ואך מאתה היתה נסבה כי הקלו מעט מעט את ממשלת הדת והחיים.

כי לא בא הדבר אצל ריה"ה למרידה ומחלוקת בפועל ובמעשה נגד דיני והלכות היהדות המסורה והמקובלת, ואך עוד השתמש במ לענין יסודי לצרכי נטיות לאמונת הסודות, ובאופן זה היה יכול להתראות לבני דורו ולהיות נרמה בעיניהם לאיש חסיד ביותר, כי גם בעצמו לא ידע ולא הכיר בברור את ההתנגדות שבין נטיות הרוחניות ובין היהדות המסורה והמקובלת. — ואף גם זאת לא תוכל להתעורר אותנו מבלי להבין כי התנגדות כזאת כבר היתה בתכונת מחשבותיו הנסתרות מזמן כביר, ואך סבות שונות היו צריכות לה, כמו ידיעה והתקרבות אל הפילוסופיא, להביאהו במחלוקת עם המסורה והמקובלת.

כן לא תהסרנה לנו תעודות נאמנות לדעה זו. תעודה כזאת נמצא בספר "כתב תמים" (לא נמצא בשלמות וי"ל ע"י הה' קירכהיים באוצר נחמד ה"ג סוף צד נ"ה) לר"מ תקו הנו' (הי במאה הי"ג וע"י אדותיו בגד"י לגרעטין ה"ז

(י) ע"י אור זרוע ח"ב דף ע"ה ובדוקח ס' ע"ז. וזה אצ"ל מזה מקומות מספרים שנתקנו במאה הי"ג וזכר שם שם ריה"ה. על פי רוב יזכר בהלכות תפלה או תפילין (אשר גם אלוהם כחז"ל ריה"ה) או בעניני סגולות ונסתרות, ואלה הם: אור זרוע ה"ז דף כ"ב ס' י"א, דף ח' ס' כ"ה, דף מ"א ס' ק"א, דף ק"ט ס' ע"ה, דף ק"כ ס' הק"ה, דף ק"כ ס' רע"ה, דף ק"כ ס' הק"כ וס' הק"כ, דף ק"כ ס' הק"כ. ח"ב דף י"ח ס' ע"ב, דף מ"ז, דף ע"ה וע"ה. דוקח ס' רע"ה ע"ז. וס"ג. תשנ"ז ס' ר"ע רמ"ח הק"כ והק"כ. וכן כס' אסופה כ"י (שגב"ה) כס' מאמרו או אצ"ל עוד כסמך) וכן כס' רבינו יוחנן ורבינו דומיהם.

צד קס"ה ול"ג לצונץ צד שט"ו). אשר ללא צדק יאמרו עליו שהיה איש אשר אין נכונה ברוחו (אויג' שם צד נ"ד), או שהחזיק בדרישת האותיות על דרך מזור ונפלא (גרעטץ שם צד קס"ט). — אף אם היה תלמידו של ריה"ה, בכ"ז ירוב ויתנגד נגד נטיות רבו לאמונת הסודות. בשתי ידי יאהו בעמודי התלמוד להשיג עליהם כמו שעשו גם הצרפתים הצפונים במלחמתם נגד הרמב"ם, והאמין באמונה שלמה בכל מאמרי ההגדה המדברים מאלהים, אבל עשה זאת מאשר הרגיש שיש באמינת הסודות כדי להסיר את היהדות מקרב מאמיניה, והוא לבדו היה האחד בין כל הקרובים לריה"ה אשר תכן את רוחו לדעת כי נטיותו הרוחנית מתנגדת להלכות הדת המסורות והמקובלות. מההשקפה הזאת אשר מתוכה ראינו את תכונת ריה"ה מוכרחים אנחנו לאמר כי רוחו אמונה ואין עול בכל תהלוכותיו, אף ישרה נפשו בו בזמן כזה אשר מרמה ותרמית שקר וכזב אהזו את כל כנפות הארץ וילכדו גדולים וטובים ברשעה, וזאת אמנם לא נוכל להשוב לדבר קל וריק בזמן ההוא. (י' הן בזמננו גם ריה"ה וגם ר"מ תקו אינם

י' חולד נחמד כס גד-פ"ב: "בני אדם שאין בהם ריה החזקה ומחשבים בחכמה המלות מאמינים בדבריהם ועושים אותם עיקר וגורמים לאחרים דעה". — כי יריב ר"מ תקו עם ספר החיים ועם מסתרי דבריו בעניני שדין ורוחן ובהציון ראויה מהפילוסופיה לאמונת בפסיכ. זאת לבד מכחה אחרת לאהבה אותו. נקה לנו למשל את המחבר הזה מספרו הגל דף " ב': "וכל המכשפים והכשפים מלכים שבוראים בדמיונות, יודעים ע"י שדים או על ידי חכמה אחרת סדר המערכה ולוקחין עפר מחת רגלי אותה המערכה ובוראים מה שבה רגלים, אבל חכמה (?) דלחזקין כי פלוגי צדא גברא, כי פלוגי צדא לי' עגלא צמעי' שצחא, היו יודעין הסוד ולוקחין עפר מחת רגלי המערכה ומצורין עליו השם ואיצני והיום הזה עושים כן בלחץ הדוד ובחץ יבמשל מן בני אדם עושים בהמות, מפני שמציעים, שם השד ומציא השד מן העפר שחת אותה מערכה ונותן לבשל הכסף, ואותו הכסף נותן לשהות למי שהוא חפץ ומיד הוא כמות. וכן סעדי' יודע זה המעשה שמה ע"י מלאכים או ע"י שם, והחכם שאמר דבר אחד נחמלא כל השדה בלה קבואים, (דומה למשחקי הכסף של אלברט הגדול בן מקדש הנולדים בקטן!) כי הנשבע מציא עפר שחת מערכת העליונה ומפזר בלוחה שדה ונחמלא בלה קבואים, כי כל דמות כזו צמחה יב צמחה בין בלילות בין בעצבים, וזה סוד גדול; מעין זה נחמלא המלאכים הקדושים בלילות חכמים או בלילות אחר כדון הצופה או כדונם, כי לוקחין עפר מחת מערכת העליונה ולוצין גוב עפר ואכלים ואושים עם בני אדם, וכן עשו עוזא ועוזא בידו מקדושתן ולבשו גוב עפר ובאו אל בית האדם ורצו לחזור אחר המעשה לקדושתן ולא יכלו לחזר בהוצאתו. . . ומי שיהיה בקי בזה החכמה יכול לעשות כל מה שיחזה אם כי מקבל כח דבורו והמלאכים מציין לו הכל כי לוקחין צמחה או במטה מחת מערכת העליונה ונחמלא הכל וכו'. — כי זה הסדר אשר על כל דף ודף נוגע במהותי הנולדים לאמונת ההכל של האשכנזים יחשב, כאשר גם נחמלא על הנביל שבין צרפת ואשכנז, וזה יראה' כל מעיין בהקפה ראשונה. ה' שטיינשניידער העיר בקאמפאלאג שלו על מלה אחת נפסדת הבאה בספר זה. ועוד יש להוסיף כי גם בדף כ"א ב' נחמלא כמו כן בחזק המחבר: "כל דבר שהיה הי' וסוף בלחץ ואין בן אדם נקרא א"י מ"ל (animal כלומר: בתל חי), וגם מלה אשכנזית אחת בדף כ"א ח': "הלוחם שפולה מן הארץ שקורין כי ב"ל (עצמלא, ערפל) וריחו רע וממית כל המוחים".

בני סמכא בלמודי הרה, — בכ"ז הערב לנפש הקורא היום בספריהם תכונת נפשו של ר"ם תקן אשר דבריו צרופים ומהוברים בקשור יחדיו, אף אם נטה לפעמים מן המסלה הנכונה, יותר מתכונתו של ריה"ח המדבר אלינו במאמרים מקוטעים ומפוזרים כה וכה ובאלו מן השמים ישמיע אותנו את קולו. — להרבות את החכמה והרעת בקרב הארץ לא היה עמלו של ריה"ח, אף אם השתמש בספרי פילוסופיא ובספרי קראים אחרים, כמו שלא היה גם עמלו של ר"ם תקן אשר השליך אחר גוו את אמונת הסודות עם הפילוסופיא יחדיו אבל זאת מוכרחים אנהנו לספר בשבחו כי ההויר את עטרת ההלכה ליושנה, והעיר רבים לשוב אל שערי תלמוד העוברים, וע"כ נזכר שמו בעניני הלכה לכבוד ולברכה (גרעטץ שם צד קס"ח הערה ב').

אולם בין כל רבני אשכנז של המאה ה"ג יצא שמו של ר' מאיר ב"ר ברוך (טו) מעיר רוטנבורג על נהר טויבער (נפטל בשנת 1298 ועי' אדותיו בגד"י לגרעטץ ה"ז סוף צד ק"ע, ל"ג לצונץ צד שנ"ה ונייבויער בספרים הרבנים) לכבוד ולהפארת בין שערים המצוינים בהלכה. הן הוא היה בעל התוספות האשכנזי, אשר את כל למודיו בתלמוד וידיעותיו אשר אסף בהפניו בארץ צרפת, הפיץ באשכנז ארץ מולדתו והביאם שם למעלה רמה ונשגבה, עד אשר נחשב לראש לכל רבני צרפת ואשכנז. (טז) ואף אם מלבד תשובותיו (יז) מעטים

(טו) נראים היבנות מהר"ם ובהוספת השכת כ"ע (נשמחו עזן), מהרמ"ע. ה"ח ייבויער בספרו, הרבנים" נד תמ"ז יאמר כי בשתי זמירות האחרונות הכונה לשני אנשים נפרדים ויזכות לראיה לאמת את דבריו כי בכ"י אחד באוקספורד (רשימת רח"מ אות מ"ו) נמצאים הלכות מהר"ם והלכות מהרמ"ע, ואין זה נכון, כי בסמ"ק כ"י של ציריך התמצא כעת באונז הקור"ה בווינץ, נמצא חליפות שם מהר"ם ומהרמ"ע על ר' מאיר מרוטנבורג. כן נאמר שם בדף ק"ס: „הרמ"ע שהה יין חוץ לסוכה וכו' לשון השב"ץ, ובחש"ץ שלנו כתוב בס"י קמ"ד: „ונראה ששה מהר"ם ז"ל יין חוץ לסוכה לפי וכו'". וכן בכ"י ה"ל דף קע"ט: „אמנם מהרמ"ע אומר שאין לקרואו לדוכן, אך אם עלה מעצמו אין למחות בידו וכו' לשון השב"ץ, ולפינו בחש"ץ ס"י קמ"ז: „בשם מהר"ם ז"ל"; עוד בכ"י ה"ל דף רכ"ז: „מהרמ"ע כשהוא אומר שמע ישראל וכו' אינו מנענע, לשון השב"ץ, ועי' בחש"ץ שלנו ס"י רמ"ד. — בכלל לא נזכרו חמיד בכנוי שם אחד. כן הביא רשימת הספרים של קראפצט ע"ד דייטש בין רבני התלמוד המובאים בכ"י ה"ל שם מחבר אחד ס"ג. וס"ג זה אינו אלא „ספר גדולי והוא הסמינ, ומובא פעמים רבות בשם ס"ג ובשם סמ"ג. כן כתוב בכ"י ה"ל אצל דיני מקוה כדברים האלה: „חקנתי בספרד בכמה מקומות נכרים פשוטים מחוברים מלמפה כגון סילון לקבל מי נשמים לירד למקוה. עכ"ל ס"ג. בחקון מנהג זה יתפאר גם בעל הסמינ כדברים אלה מלה במלה במנהג רח"ח. עוד יש לנו ראיות אחרות להוכיח כי ס"ג וסמ"ג אחד הם. אבל להביא את כלנו יש הספר ייח. ואחר הדברים האלה יש לחקן גם משי"כ ה"ח טוק בספרו רישום נד רי"ד.

(טז) המאירי יאמר עליו (בית הבחירה נד קמ"ו), ר' מאיר מרוטנבורג ראש ישיבה כל ארץ צרפת הרבין חורה והגדיל עד למעלה.

(יז) אין ערך תשובותיו קל בעינינו לדעת על יקן קדמוניות היהודים באשכנז וצרפה. עי' בספרנו נד כ"ח הערה ב' ועי' עוד בתשובותיו ד' פראג ס"י תתקס"ז: „אואו ריימינס

הסכנה" (תשב"ץ סי' תקנ"ב) שיש בדבר לאכול או להשתמש "בזונות" (פסחים דף ק"י), גם התך את צפרניו כסדר אצבעותיו זאחיז (תשב"ץ סי' תק"ם). גם השתמש להביט במראות הצובאות נגד המנהג החמור של רבני דורו (שם סי' תקמ"ד ועי' בספרנו צד צ"א)⁹, ובהתנגדות גדולה אל "החסידות שבימי התיר ללכת בגלוי הראש (שם סי' תקמ"ט)¹⁰, ובכלל הציג תמיר ליסוד מוסד "בשם שאסור לטהר את הטמא כך אסור לטמא את הטהור" (שם סי' תקמ"ט עפ"י התלמוד), גם לא התנועע בשעת התפלה (שם סי' רמ"ז), והודיע כי לא ידע מאומה מנסתרות אחר מות האדם ומחבוש הקבר (שם סי' תקס"ג). יט) אף לא נהג ידים להנודדים מארצם בלי דעת לארץ הקדושה (שם סוף סי' תקס"א). ולעמית זה החמיר בדינים אשר לפי דעתו יחמירו כן הלכות התלמוד ולא יפלא א"כ בעיניו כי החמיר על כל ענינים הנוגעים לאדם בביתו, וכן לא נתן להסיק איש בלגורו ביום השבת (עי' בתשובותיו ד' פראג סי' צ"ד). כל מחשבותיו והגיגותיו היו אך ללמוד התלמוד, הוא היה מטרת חייו ואבן פנה לכל מעשיו, ולו נפל ההבל להעמיד פסקי ההלכה אשר רבים נסרפקו בהוראתם על בורים. כ)

הוא היה המורה הגדול בישראל בעת ההוא אשר בכל דבר קשה פנו אליו; אבל אם הכירו הקיסר בתוארו לרב גדול ומורה הוראות בישראל, זאת לא נודע עוד אל נכון (עי' בגד"י לגרעטין ח"ו צד ק"ע וברענעסמען לווענער צד ט'). — להכמת ישראל היעיל, אף אם לא למד בעצמו חכמות היצוניות ולא הגה בספרי הפילוסופיא, כי ההזיר את רוח היהודים אל למודי התלמוד בעיון גדול ובשקידה רבה, וכה שמר את בני דורו משבוע ביון מצולת החבלים אשר שררו אז בארץ, כי כן נטבעו בבויץ רגליהם, יען אשר אך בילרי הסודות והבלי הנסתרות השפיקו וערפלי נפלאות העיבו את שמי שכלם, וכל בני הדור ההוא שהיו אחר ריה"ה ובעקבותיו הלכו, לא כתבו שום ספר הנוגע לעניני באורי המקראות בדרך הפשט, והקירות התלמוד לברר ההלכות, אשר בתולדות ההכמות האלו נוכל לכנותו דבר יקר ונפלא. ולברכת עולם יהיו אלה אשר בזמן

⁹ הר"ש משאנן כהנים לו באב עינים והוכחה להציג במראה, היה מעסה את כל פניו ורק עיניו היו גלויים ואח"כ הציג, למען לא יבא לידי מעסה נשים. — ג. באדער.

¹⁰ ועי' עוד בענין זה בגד"י לטוואר"ה סי' ז"א ובזו"ה רס"ל סי' ע"ג. — ג. באדער. יט) ועי' כנגדו בס' חסידים כ"י מינען כ"ז דף ו' ב' "סוד כל החסיד הקדיש חינו דן על הכח עד שיעשה מעשה ואפי' קטני חוה"ע ונעליים חינו דנוון חוה"ע שערדין להרע, לפי שלא בא למעשה, אבל בחבוש הקרב דנוון חוה"ע ככה בין מושאל בין מאוה"ע.

כ) אדות ענין זה כבר מלתו חמירה בספרנו ג' מ"ג. והספסרונו סי' א' יצואו דברים אחדים: בשם ר"מ מר"ב הוהן ענה לדאוג שלא הסייגה הקנות הדברים לחובא ופולח. ואנחנו הוכחנו למעלה כי מאנני הסודות לא הסגירו על חקי הסודות הכתובה והסמורה ולא היו נזהרים בקלה ככתמורה ועפ"י נוכל לדעת מה שיחפז להשמיענו פתגם כזה היותא מפי גדל דעה ומחמיר כר"מ מר"ב, כי רוח חזק ואמץ היה נחזק לקחת עמדתו כראש שלא יבא לידי מחלוקת על ידי פקוד הדעות, ואף כזה היה הר"ב. וע' שו"ת ר' חיים חור זרוע סי' קמ"ז: "בענותנו רבו המחלוקות בישראל בכל המקומות".

ההוא עשו להם שם טוב ושכרם צפין לנצח, כי הועילו להשכלת העם ולדרכי ההנחך ביסוד ספרות הדשה בקרב ישראל, הם הספרים המדברים מעניני מדות ומוסר, ובה מלאו את החסרון בחרוד השכל ע"י העמקה במדות והשתדלות להשיג לב טהור ורוח נכון.

תמונה מלמודי המדות בימים ההם לעיני הקורא יוכלו להיות משלי מדות אחרים כיסוד הרקק לר"א מגרמזא הנפטר בשנת 1238 למספרם לדעת הח' צונץ בספרו צור געשיכטע צד קל"א אשר מכל מחשבותיו הרוממות לא יתנכרו אותות הזמן עם אמונת סודותיו.⁽¹¹⁾ — ההווה באהבת ה' ושפלות הרוח, הן הנה דבורה דרכון דמברה את הדידות בדגאה ו'ו' קיר אוריר והנזק להקים רווח מעפר ולהשיבו לתחיה נהיין היה לנו ביתר שאת והיה נושא פרי בעת ההיא. אבל במקום זה נתחדשה נטיה דתית אשר יקרה ונעלה היתה מגמתה במחשבה תהלה, אך כל הדברים הנצרכים בפועל ואין עולתה בהם הרקיקה מקרב גבולה ותתצב כצר אל מול פני ההשכלה, הנטיה הדתית הזאת התיצבה כמו אין דבר די לה לעצמה ורא תצא את ידי הובתה בשום אופן ותתקבא בסתר ותירא את אור העינים, ותרחק מקרבה כל דבר שאינו נכון לה ותהוק בכל הכלי האמונה ותשתדל להשיג מושגים רוהנים ולא רפתה את ידה להאמין גם בערוביאי של דברים קטנים פחותי הערך, ולכל התכונות האלו יתרוי היו קוראים אז בשם "חסידות", ובשם זה נתנו כנוי כולל לכל המדות והתכונות המיוחדות והנוכרות, השם "חסיד" הוא כינוי שהשתמשו בו אז ונמצא הרבה פעמים בהוספה לשם איש תם וישר ואפילו אינו גדול כ"כ, בפרט השתמשו בו במאה ה"ג, והכינוי "ספר חסידים" הוא שם לחבורים רבים אשר חברו בזמן ההוא.

הספר הנודע לנו ביותר ממין הקפרים האלה, והן לנו תמונה היותר טובה מתכונת היהודים והיהדות בדור ההוא, הן בנוגע למעלותיו והן בנוגע לחסרונותיו ובשרונותיו ומנהגיו אשר על החשך למסך עליהם. בו חקק חותם תכנית היהדות בימי קדם ושם ניבול למצוא בלו עמל ויגיעה את יופי רשמי פניה מלא חור ועדן, ואף את קמטי הראנה והעצב אשר הסבו למו צרות ושנאת נפשם להי' החמד הלזו המלאים יען ואנהה. הס"ה המהובר על הגבול שבין אשכנז וצרפת יתאר לנו תמונת היהדות גם בשתי הארצות הנוכרות, אשר האחרונה אחר אשר ירדה סמעת השכלתה נתנה את ידה להאמין בהבלים והתדבקה לנטיה רוהנית. וע"ד הן ערך מעלתו אשר השיג ע"ד מצב היהודים באשכנז וצרפת במאה ה"ג, הן בעניני אמונתם והן באופן השכלתם והן בהנחך למורם,

(11) כלן מלאים בספרו של הרב גידעמאן ואף בהערתו של ידידי ה' מאסלער הערתה משלי מוסר של בעל הדוקס שהצמיתים מפני שאין ספרי הדוקס יקרים במציאות והנקל לכל קורא עצמים לעיין ולמצוא חותם זה. — ג. באדער.

(12) כי יהודה החסיד, ה' יצחק חסיד (ס"ה ס"י תל"ב) וחסידים רבים בני שם שנאמר עליהם תמיד "מעשה בחסיד אחר" (ע"י רשימה במספר מענין זה אצל הח' גראס במאגנאן של הח' בעלזאנער שנה ד' נ"ד ק"ל), ואין איתנו צרכים להגיד כי החסידות הזאת אין לה שום

בראי הוא הס"ה לשום עליו לב, גם מפאת שאין משטר וסדרים במאמרי, כן מפאת הערבוביא השוררת בסדר המאמרים הנותן לנו ציור ברור מטב הפרוע של הדור ההוא.

שייכות עם החסידות אשר בימינו. ⁽¹²⁾ גם בס"ה בעמ"ס י' (וכן גם בפענח רזא ויקרא י"א י"ט) יבאר מקור שם "חסיד" בדברים האלה: "חסיד נקרא על שם חסדים ועוד חסיד נקרא ע"ש החסידה שה"א וחוריהא וכו' ולא ענה פניו יחורו לבון בושא, מה (י"ל מי) שמביישין והוא כהרש לא ישמע וכאלה לא יפהח פיו נקרא חסיד". פה יבואר אף גם בדרך סיוע ע"י ח"א, כי מלה חסיד נגזרת ממלה חסידה. הפי' הזה הוא בדרך הלצה גם יסוד למשל ההמון: "בזמן שהחסידים (י"ל החסידות, די שפערקט) נוסעים אז יחד הגשמי, אבל המשל הזה לקוח מן הדומה לו במשלי האשכנזים. האדם וויינעלער בספרו בלומען דער פונענד הולאח ציגענעלט יאמר בסוף ע"ר 7880: "אם נשמים ירדו על כל דרכים. אז בלי ספק יסעו הנלחים". ציגענעלט בהערותיו לא יעיר מאומה למאמר זה. כן נמצא בספרי אברהם מן ס"ס קלארע (הכ"א ד' הר"י): "המשל אומר שבשעה שהכמרים נוסעים אז ירדו נשמים. מי הוא שבדלח את המשל הזה לא נודע לי, אבל זאת ארע מאין מוצא, בחוק הים יש דג אחד אשר לו קרחה בראשו כמו הכמרים וע"כ נקרא שמו monaco, ואם הדג הזה נודד ממקומו סימן הוא לגשם שיבא". אבל הפעם הזה אינו נכון, כי אם הדג הלזה הוא יסוד למשל זה אז יתקיימו סימניו רק במחוזות ממזרחו אלל שפת הים, אבל בארצות אשכנז התיכונה הרחוקות מהחוף, דבר בחוק שיהמכו במשל זה או יאמינו לאותותיו, כמו שנאמר בדברי וויינעלער ואברהם מ"ש קלארע. ה"ו וואנדער (ד"יטשעס שפריכווארטער לעקסיקאן ח"ג ד' ח"ח) יביא פעם אחר "כי הכמרים באספס את מעשר השדות בחרו למו ימי גשם, יען אשר אז מוצא את האכרים בבתיאם". וגם זה אינו נכון, ויותר נכון היא כי החסידה (שטאך) וגם אשר מיני עופות (ע"י ס' המלין לסאנדער) נקראים בהרבה מקומות בשם "מעק", ויען אשר נסיעת החסידות מן המקום מורה על ביאת המער ע"כ הסבו על פי ההלצה לנסיעת הכמרים (מענבע) ג"כ סימן מער. (וע"י אדות המשלים אלל וואנדער: "גם חסידות זקנות לא תחללה לנסוע" — "בזמן שהחסידות מקדימות לנסוע מאתנו, חורף כבדל יד"ה לזי") והבאת משל זה למחנה העברים והעקרתו לשפת עבר או גם לשפת יהודית המדוברת קלה היא מאד, יען גם מלה חסיד וחסידה היא מלה שמקורן אחד והוראת שתייהן נמצאת בקן, כמו גם בלשון אשכנז שהבאנו למעלה מלה "מעק", וגם "שטאך" אחד הוא. ונפלא הדבר איך השאילו להם שם חסיד להציגו במקום מלה "מעק" ואפי' אם נעשה בדרך הלצה (ובאמת נדמו אז החסידים במאה ה"ג והי"ד והיו נבדלים ומהבדודים כמו הכמרים) ומזה נבדלו מנהגי הספרדים לפניה (ע"י ויטח שם טוב הולאח יעליינעק ובהקדמה, והמזכיר ע"ז ד' מ"ב). ונחזור למשל האשכנזי צריכים איתנו להודות כי הפעם הנכון שהבאנו כאן אך מהבנת המשל העברי י"א, זה כולל בקרבנו את זה וזה יתקן את זה. הן זה אופן נפלא ויקר במינו כי העברי יפרס את האשכנזי. אופן אשר אזהבי שפת הגרמנים לא דמו ולא חלמו מעולם.

⁽¹²⁾ ואף עם חברת יהודה חסיד המקובל משידלץ. — ג. באדער.

